

kerülő útvonalon történő kiváltásához kapcsolódó, 2013. november 22.–december 5. között végzett régészeti megfigyelés során a tervezett nyomvonalon falmaradványok kerültek elő. A vizsgált terület Hatvan belvárosának középső része, a jelenlegi (kanalizált) Zagyva vonalától 7–800 m-re K-re található, 118–120 m tengerszint feletti magasságban, a középkori Hatvan, illetve a török kori vár területére esik.

2013. november 22-én a kastély Ny-i szárnya előtt boltozott téglapítmények kerültek elő. Az előkerült jelenségek tisztázására a vezeték nyomvonalát kutatóárokra szélesítettük (I. kutatóárok). 2013. november 28-án a kastély D-i szárnya előtti szakasz K-i felében a vezetékárokban kőfal maradványa mutatkozott, amire kisebb mérvű rábontást végeztünk (II. kutatóárok). A kastély D-i szárnya előtt a vezetékárokából szórvány embercsont (szárkapocs csont) került elő, ami a kastély pincéjében feltárt templom²³ temetőjének bolygatásából származhat.

Az I. kutatóárok a kastély Ny-i szárnyának É-i fele előtt, azzal párhuzamosan helyezkedett el, hossza 6,3 m, szélessége 1,5 m. A kutatóárokban 2 téglalap (talán négyzetes) alaprajzú boltozott téglapítmény egy részét, illetve szélét tártuk föl a kutatóárok É-i felében, valamint egy íves (valószínűleg kör) alaprajzú szintén boltozott téglapítményt. A bontási szintből „kiálló” mintegy 80 cm magas falazatok alapján már építésükkor is a földbe mélyedtek, azokat a közülük kibontott földből előkerült 18. századi leletek *post quem* kelteznek. A két kisebb négyszögletes építmény szélessége 2 m, ezeket a földem közelében 30×50 cm keresztmetszetű csatorna köti össze. Ezeket 25×12×7 cm-es bélyeg nélküli téglából falazták. A nyugatabbinak vasprofilra támasztott kettős boltozatán a metszettel mellett egy nyílás széle észlelhető, a fedlap megrepedt. Az ívelt építmény – ha kör alakú – 6 m átmérőjű lehetett; 28×14×7 cm-es bélyeg nélküli téglából falazták. A falkoronán mindháromnál kissé kiugró téglalapról képez parkányt. Az előkerült emlékeket – dr. Tomka Gábor fölvetését továbbgondolva – egy a kastélyhoz tartozó 18–19. századi esővíz gyűjtő rendszer részeként azonosíthatjuk. A két kisebb építmény ülepítőakna, az ívelt pedig egy nagy méretű ciszterna lehetett.

A II. kutatóárok a kastély D-i szárnyának DK-i sarka előtt, az úttal párhuzamosan, DNY–ÉK-i irányban húzódik, hossza 4 m, szélessége 1,9 m. A kutatóárok közepén egy nagy méretű, 3 m vastag mészhabarcos terméskőfalat tártunk fel, a fal ÉK-i sarka lepusztult; csak a fal jelentkezési szintje alatt 70 cm-rel sikerült megtalálni és nem a teljes feltárt hossz. A bontás során csak bontási, illetve feltöltési rétegekben mélyültünk; egyetlen vaspatkó került elő. A falba középtájon egy nagyobb, hasáb alakú faragott követ építettek be hosszirányban; másodlagosan fölhasznált keret vagy küszöb lehet. A fal textúrája alapján középkori vagy török kori lehet. A fal magasabban megmaradt részének vonalában az úttesten hajszálrepedés észlelhető, vélhetőleg az út alatt is magasan megmaradt. A fal pontosabb értelmezése kérdéses. Farkas Csilla hívta fel a figyelmet egy archív képeslapra – még a kastély kerítésének fölépülte előtti időből –, amin a közelben egy hosszúkas szoboralapzat látható, ám ez valamivel nyugatabbra lehetett a feltárt falszakasznál, amennyire a kép alapján megítélhető. A török kori vár DK-i, téglából falazott bástyáját a kastély D-i szárnyától K-re, légópince építésekor, 30–40 éve megtalálták (az adatot Vigh Tibor építésznek köszönöm). Ez a vizsgált falmaradványtól

mintegy 20–30 m-re É-ra volt. Munkahipotézisként fölvethető, hogy egy nagy méretű középkori épület (esetleg csarnoktempom) falának maradványa, amit a török korban visszabontva a várárok küszöbgtájként hasznosítottak.

A feltárás tanúsága szerint a kastély Ny-i szárnya előtt nagy méretű, épített, 18–19. századi vízgyűjtő rendszer maradt meg épségben, amely a kastély és kertje részeként maga is műemléki védelemre tart számot. A kastély D-i szárnya előtt található nagy méretű falmaradvány vélhetően mind a kastély, mind az úttest irányában folytatódik. Az úttest túloldalán is számolhatunk előkerülésével. Előkerülési mélysége (40 cm) alapján egyrészt kismérvű földmunkák is veszélyeztethetők, másrészt fölveti, hogy a szemközti térrészen további épített emlékek is magasan megmaradhattak. Ezért a Kossuth tér ezen részén földmunkák esetén fokozott elővigyázatosságot tartunk indokoltnak.

HALÁSZ ÁGOSTON

84. Hatvan, Grassalkovich-kastély, Premontrei kolostor, Vár

(KÖH 63490, 63492)

(Heves megye) Á, Kö, Kk, Kú, Tő, Ú

A hatvani Grassalkovich-kastély (hrsz. 2713/4, műemléki törzsszám: 2123, lelőhely azonosító: 63490, 63492) turisztikai hasznosításához kapcsolódóan, a Széchenyi Zsigmond Kárpát-medencei Magyar Vadászati Múzeum kialakításának előzményeként, a Heves Megyei Múzeumi Szervezet megbízásából a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ Műemléki Kutatási Osztálya 2012. február 28. és március 8. között próbafeltárást végzett a kastély pincéjében, és belső diszudvarában. A próbafeltáráson a pince középső részén ahhoz nem igazodó, elbontott korábbi épület kőfalainak maradványa, és két sír került elő. A középkori templomként azonosított rom jelentős újdonságnak tekinthető.

Mivel a közép- és a kora újkori hatvani vár hiteles ásatásokból nem ismert, helye pontosan nem azonosítható, az illetékes hatóság megelőző feltárást illetve a megfelelő helyekre régészeti megfigyelést (szakfelügyeletet) írt elő az építési engedélyben a pince középső tereiben, az új külső közművek nyomvonalán, és általában, a földmunkával érintett területeken, az egykori magyar város- török szandzsákközpont maradványainak előkerülése reményében.

A megelőző feltárás a pince középső tereiben 2013. május 6. és 21., a belső diszudvarban június 12. és 28., a régészeti megfigyelés a teljes területen április 24. és június 28. között a kastély felújítás kivitelezésével párhuzamosan folyt.

A kivitelező kérésére, a későbbi pincepadló kialakítását megkönnyítendő, a kitermelt földet nem hordtuk ki, a pince egyes helyiségeit hosszanti tengely mentén kettéosztottuk, és egyszerre egyik felét tártuk fel. A felszín, illetve a keletkező metszetek dokumentálása után a területet visszatemettük, és az átellenes oldal feltárással folytattuk a munkát. A régészeti leg kutatott terület határait a tavalyi próbafeltárási eredményei szerint határoztuk meg, a Salm-féle, dongaboltozattal fedett középső terekre szorítkoztunk, mert tapasztalataink szerint a későbbi, oldal irányú pincebővítések minden értékelhető régészeti nyomot eltűntettek (ezt 2012 után néhány ellenőrző szondában 2013-ban is megfigyelhettük.)

A középső pinceterekben 2012-ben feltárt falak további folytatása Ny-i és K-i irányban is követhető volt, de sajnos nem

23 RKM 2012, 49–50.

túl hosszan. Az épület Ny-i kiterjedésének megállapítására nem volt módunk, ennek nyomait a pince 20. század második felében keletkező belső osztófalainak alapozása tüntette el végleg.

Megfigyelhettük azonban az építmény egyenes K-i zárásának indítását, és falainak kiszedett alapozását. A rom környezetében előkerült keletelt sírok tanúsága szerint kisebb méretű, egyenes szentélyzáródású középkori (plébánia)templom maradványaira bukkantunk. A templom falain belül több helyen, azokkal párhuzamosan futó, szabályos jelenségeket is megfigyeltünk, amelyeket korábbi templom falkiszédésének vélünk.

A leírt maradványoktól K-re sekély, kő-tégla falalapozás részletei kerültek elő, amelyek a mai kastély falaitól függetlenül, a templom Ny–K-i irányához hasonló tájolású, téglalap alaprajzú önálló építményhez tartoztak.

A templom maradványait az ásatás befejezése után geotextíliával és homokkal fedtük be, az új pince burkolaton való bemutatásuk a turisztikai fejlesztés programjában szerepel.

A megmaradt templomfalak közvetlen közelében, illetve azoktól K-re 36 sírt tártunk fel. A sírok zöme a templom egykori belső terében volt, csak kettő ismert a templom körüli temetőből. A szuperpozíciók száma, a templom belsejébe eltemetett sok egyén a temető intenzív, hosszan tartó használatára utal. A későbbi értékelést erősen megnehezítő tényező, hogy a pince építések a sírok nagyobb részét kitermelték, feltárni csak a legmélyebbre ásott temetkezéseket lehetett, ráadásul a közelmúltban végzett gombamentesítés során további sírok is elpusztultak. A legtöbb sírban megfigyelhetőek voltak fakoporsó maradványai, de viseleti tárgy csupán egy helyen került elő, egy kis karikagyűrű. A sírföldből kevés késő Árpád-kori kerámiát sikerült eltennünk. Ezek, továbbá az egyik koponya homlokán körbefutó fémcsiszolás miatt is azt feltételezzük, hogy az Árpád-kori eredetű, egyszer talán átépített plébániatemplomot hosszan, akár a török időkig is használhatták. Biztosabb datálásra a leletkörülmények miatt nem lesz lehetőség.

A kastély homlokzatai mellett, illetve az épület közvetlen környezetében ásott árkok egyrészt sekély mélységűk, másrészt az érintett területek közelmúltbéli közműfektetéssel való bolygatása miatt csak kevés érdemi információval szolgáltak. A kastély főépülete mellett a korábbi, 1700 körül épült fogadó pincefalait és az ahhoz tartozó nyílásrendszert figyelhettük meg.

A belső díszudvar és a teljes kert felülete a felső 70–80 cm, helyenként 100 cm mélységig erősen bolygatottnak bizonyult, akadtak ennél mélyebb közművek is (a legnagyobb átmérőjű a majdnem teljes területet É–D-i irányban átszelő épített közműcsatorna). A megfigyelésekkel a nagymértékű bolygatottság ellenére is jelentős információkat nyertünk. Gyorsan kiderült, hogy a 19–20. századi kert sétányainak és díszítő elemeinek jelentős nyomai maradtak, előkerült a felső és alsó kert határán álló díszlépcső alapozása, a két oldalsó korlát in situ alsó köelemeivel.

Meggyőződésünk, hogy az egykori hatvani vár védműveinek maradványai a mai kert területén megvannak, legvalószínűbben az alsó kertrészben kereshetők. A kertben folytatott földmunkák a régészeti megfigyelések során észlelt bolygatás mértéke, a kis kiterjedés, és sekély mélység miatt sem tehettek kárt a régészeti jelenségekben, ezért megelőző feltárást csak a belső díszudvar területén tartottunk szükségesnek végezni. Itt egyrészt a 2012-ben feltárt hódoltság-kori gödör, az ép rétegsorok kecsgettettek régészeti eredménnyel, másrészt a területen áthaladó közműárok tervezett mérete (kb. 3 m széles, 140 cm mély) indokolta a kiterjedtebb kutatást.

A feltárás a legnagyobb közműmélységnél (140 cm) kissé mélyebben (160 cm) történt meg, a terület két pontján a boly-

gatatlan altalajig tártunk fel szondákat.

A legjelentősebb eredmény egy hódoltság kori leletanyaggal keltetett járószínttel/építési szinttel rendelkező épületrészlet feltárása volt. Az építmény teljes egészében a földmunkával érintett területen kívül esik, a belső díszudvar ÉNy-i negyedében lehet, az É-i kerítéstől D-re, mi az agyagba rakott kőből épült ház/műhely magasan álló K-i végfalát találtuk meg. Teljes feltárására, mivel nem volt veszélyben, nem került sor.

Az épület előkerülése bizonyíték arra, hogy a hódoltság kori vár egyes objektumai a vártnál jobb állapotban és nagyobb ép-ségben meglehetnek a vastag feltöltődésben.

A kastély mai belső díszudvara, a kastélyépület helye a megelőző feltárás tanúsága szerint egykor a középkori, kora újkori vár középső része lehetett. Az itt egykor álló épületek, és jelenségek szerencsére nem pusztultak el maradéktalanul a kastély építése során, és a jövőben ezek tovább is kutathatóak lesznek.²⁴

JANKOVICS NORBERT

Hegyfalu, Berek- alja I., Kapusi-úti-dűlő I. (KÖH 67169)

(Vas megye) B, LT, Á

A 2012–2013-ben végzett feltárásokat összefoglalóan lásd: Hornok Péter – Tóth Gábor: Újabb adatok La Tène-kori sírkerületek hazai előfordulásához. Kelta temetőrészlet Hegyfalu határában. (Előzetes beszámoló) In: Kvassay Judit szerk.: Régészeti kutatások Magyarországon 2011–2014. Budapest 2016, 120–134.

85. Hegyfalu, Kossuth Lajos u. 21. (KÖH 85879)

(Vas megye) Ró?, Á?

2013. november 22-én bejelentést kaptunk arról, hogy a hegyfalui plébánia épületénél (hrsz. 348) közműárok ásása közben emberi csontokat találtak. A következő munkanapon dr. Bek Tamás régészeti felügyelővel együtt szálltunk ki a helyszínre, ahol megállapítottuk, hogy egy régészeti korú csontvázas temetkezést bolygattak meg. A leletmentés során a mai felszíntől mért 70 cm-es mélységben – mely az árok legmélyebb pontja volt – Ny–K 120-300° tájolású, háton fekvő, nyújtott helyzetű, koporsóban eltemetett, jól megtermett férfi vázának részletét bontottuk ki. A váz a kulcsontig a közműárokkal bolygatott, térdtől lefelé épületfal tette lehetetlenné a bontást. A vázcsontok felszedése során a bal kéznél egy vaskés került elő.

A temetkezés kora bizonytalan. A sírhely templomtól való 70 m-es távolsága és a melléklet alapján Árpád-kori is lehet, azonban a falu területén irodalmi adatok szerint az 1930-as években megfigyelt római út és ugyanolyan korú temetkezések előkerülése a sír római korra való datálása mellett szól. A korhatározás pontosításához további kutatások szükségesek.

Munkatársak: Kőszegi Ádám régésztechnikus, Isztin Gyula régésztechnikus-geodéta és Körmeny Tibor geodéta.

PAP ILDIKÓ KATALIN

²⁴ Részletes publikáció: Jankovics N.: Középkori templom a barokk kastélyban. In: B. Gál E. szerk. A hatvani Grassalkovich-kastély. Hatvan 2014, 5–24.